

Ks. Grzegorz Pyżlak

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0002-1513-2474

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI W *NOVO MILLENNIO INEUNTE*

EDUCATION IN VALUES IN NOVO MILLENNIO INEUNTE

ABSTRACT:

In the tradition of the Church, there is no formal custom of issuing documents to mark the end of a millennium. However, turning points in history provide opportunities for reflection on the faith and mission of the Church. One such example is John Paul II's Apostolic Letter *Novo Millennio Ineunte*. At this symbolic moment in history, the Holy Father reflected on the past and future of the Church, emphasizing the need to deepen Christian formation rooted in the values of the Gospel. The author of this article undertakes the task of presenting education in values from a theological perspective, which – according to the tradition of the Church – is closely linked to the moral and spiritual formation of the human person. Therefore, this study seeks to present the new and timeless challenges of value education as outlined by John Paul II in his Apostolic Letter. In theology, values are identified with the Gospel, and their realization is directly related to the life of Jesus Christ. An analysis of the Apostolic Letter reveals both the principles concerning fundamental values and their practical implications for the life of the entire ecclesial community.

W tradycji Kościoła nie istnieje formalny zwyczaj ogłaszania dokumentów z okazji końca tysiąclecia, jednak przełomowe momenty w historii stanowią sposobność do refleksji nad wiarą i misją Kościoła. Przykładem takiego tekstu jest List apostolski Jana Pawła II *Novo millennio ineunte*. Ojciec Święty w tym symbolicznym momencie dziejowym poddał refleksji przeszłość i przyszłość Kościoła, wskazując na potrzebę pogłębienia formacji chrześcijańskiej, zakorzenionej w wartościach ewangelicznych. Autor niniejszego artykułu postanawia przybliżyć wychowanie do wartości w aspekcie teologicznym, które, zgodnie z tradycją Kościoła, ściśle łączy się z formacją moralną i duchową człowieka. Dlatego w opracowaniu zostaną przedstawione nowe i zarazem ponadczasowe wyzwania wychowania do wartości, przywołane przez Jana Pawła II we wspomnianym liście. W teologii wartości utożsamiane są z Ewangelią, a ich realizacja wiąże się bezpośrednio z życiem Jezusa Chrystusa. Analiza tekstu Listu pozwala dostrzec wskazania dotyczące fundamentalnych wartości oraz ich praktyczne implikacje dla życia całej wspólnoty eklezjalnej.

Słowa kluczowe: wychowanie chrześcijańskie, wartości ewangeliczne, List apostolski *Novo millennio ineunte*, Jan Paweł II, formacja teologiczna

Keywords: Christian upbringing, Gospel values, Apostolic Letter *Novo Millennio Ineunte*, John Paul II, theological formation

Od momentu ogłoszenia Listu apostolskiego *Novo millennio ineunte* Jana Pawła II¹, adresowanego do biskupów, kapłanów i diakonów, zakonników i zakonnic oraz wszystkich wiernych, minęło 25 lat. Papież na początku nowego tysiąclecia postanowił nakreślić zadania, jakie Kościół powinien realizować w celu skutecznego pełnienia swej misji w otaczającym go świecie. Wielokrotnie podkreślał, że program działalności Kościoła nie jest nowy, gdyż został wytyczony przez Ewangelię i potwierdzony 35 lat temu przez Sobór Watykański II (por. NMI 57). Dlatego Kościół ma „na nowo odczytywać Sobór” i wcielać jego ducha w odniesieniu do nowych wyzwań. Jednym z zadań, na które zwraca uwagę Jan Paweł II w liście, jest wychowanie do wartości. Nabrało ono szczególnego znaczenia wobec takich wyzwań jak: sekularyzacja, relatywizm moralny, indywidualizm i konsumpcjonizm, które sprawiają, że młode pokolenie często traci wyraźny punkt odniesienia w dokonywaniu egzystencjalnych wyborów. W tym kontekście głos Jana Pawła II pozostaje niezwykle aktualny.

Autor w niniejszym artykule podejmie próbę udzielenia odpowiedzi na pytania: jakie miejsce zajmuje wychowanie do wartości w *Novo millennio ineunte* oraz jak dokument odpowiada na współczesne wyzwania związane z kryzysem wartości w społeczeństwie.

Wychowanie do wartości to proces dążący do nauczania człowieka fundamentalnych zasad umożliwiających dokonywanie świadomych i odpowiedzialnych wyborów oraz egzystencji w harmonii ze sobą i z otoczeniem². Dotykając tej tematyki, należy zwrócić uwagę na zajmowanie przez nią centralnego miejsca zarówno w pedagogice, jak i w teologii. W pedagogice wartości rozumiane są jako kryterium oceny i działania; kształtują postawy jednostki i wspólnoty³. W teologii utożsamiane są z Ewangelią, a ich urzeczywistnianie wiąże się ściśle z życiem Jezusa Chrystusa⁴.

W tradycji Kościoła wychowanie do wartości łączono z formacją moralną i duchową. W procesie tym szczególną rolę odgrywała rodzina, w której jednym z podstawowych obowiązków było i nadal jest wprowadzenie człowieka w świat wartości. Środowisko wspierające rodzinę w wypełnianiu tego zadania stanowi Kościół powszechny, a w nim parafia, w której wartości ewangeliczne są przekazywane za pośrednictwem liturgii, katechezy i przez ich urzeczywistnianie w życiu wiernych. W *Novo millennio ineunte* Jan Paweł II podkreślał, że zadaniem Kościoła w nowym tysiącleciu jest przede wszystkim wprowadzanie wiernych

¹ Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (2001) [dalej: NMI].

² Wartość to cecha nadająca przedmiotom materialnym i niematerialnym znaczenie, czyniąca je pożądanymi i użytecznymi, i zarazem stanowiąca kryterium oceny ludzkich działań i relacji społecznych – por. R. Krajewski, *Wartość*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk [i in.], t. 20, Lublin 2014, kol. 261.

³ Por. T.E. Olearczyk, *Znaczenie wartości w procesie wychowania*, „Państwo i Społeczeństwo” 5 (2005), s. 169–172.

⁴ Por. A. Bronk, *Wartości chrześcijańskie*, „Roczniki Filozoficzne” 2 (1993), s. 59–60.

w wartości, w których gronie wymienił: świętość, modlitwę i kontemplację, słowo Boże, sakramenty, miłość i służbę, komunię, świadectwo, misję i nadzieję.

1. WARTOŚĆ POWOŁANIA DO ŚWIĘTOŚCI

Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (rozdział 7) naucza o powszechnym powołaniu do świętości. Zwraca uwagę, że „Kościół, do którego w Jezusie Chrystusie jesteśmy wszyscy powołani, w którym dzięki łasce Bożej zdobywamy świętość, osiągnie pełnię dopiero w chwale niebieskiej, gdy nadejdzie czas odnowienia wszystkiego i kiedy wraz z rodzajem ludzkim również świat cały, głęboko związany z człowiekiem i przez niego zdążający do swego celu, w sposób doskonały odnowi się w Chrystusie”⁵.

Tematyka kontynuowana jest w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w której *Vaticanum* II wskazuje, że „wielu współczesnych ludzi zdaje się żywić obawy, aby ze ściślejszego połączenia ludzkiej aktywności z religią nie wynikły trudności dla autonomii ludzi, społeczeństw czy nauk”⁶. Także dzisiaj wiele osób zastanawia się nad tym, czy dążenie do świętości nie zaburzy pewnego ładu związanego ze świeckością świata. Jednakże owa konstytucja wyjaśnia, iż ta świeckość wiąże się z samą jego istotą, a Bóg, Stwórca świata, nie tylko jej nie zagraża, ale jest jej źródłem i obrońcą⁷. Do istoty świata należą zarówno świeckość, jak i świętość. Świeckość łączy się wprost ze stwórczym aktem woli Bożej, natomiast świętość tkwi w istocie stworzonej⁸. Odnosząc się do kwestii stworzonej świata, warto zwrócić uwagę na to, że fakt ten nie jest jedynym i najważniejszym źródłem jego świętości. Nawiązuje doń Konstytucja dogmatyczna o Kościele, w której mowa jest nie tylko o Bogu jako Stwórcy świata, ale i o Zbawicielu. Zatem świętość to owoc zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa (por. KK 39–40)⁹.

⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (1964) [dalej: KK], nr 48.

⁶ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965) [dalej: KDK], nr 36.

⁷ „Wszystkie rzeczy bowiem z samego faktu, że są stworzone, mają własną trwałość, prawdziwość, dobroć i równocześnie własne prawa i porządek, które człowiek winien uszanować, uznawszy właściwe metody poszczególnych nauk czy sztuk. Dlatego też badania metodyczne we wszelkich dyscyplinach naukowych, jeżeli tylko prowadzi się je w sposób prawdziwie naukowy i z poszanowaniem norm moralnych, naprawdę nigdy nie będą się sprzeciwiać wierze, sprawy bowiem świeckie i sprawy wiary wywodzą swój początek od tego samego Boga” – KDK 36.

⁸ Por. W. Słomka, *Świętość a zaangażowanie świeckie według Konstytucji „Lumen gentium”*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1972), s. 17–18.

⁹ Por. M. Rusecki, *Świętość jako motyw wiarygodności objawienia i chrześcijaństwa*, „Studia Nauk Teologicznych” 6–7 (2011–2012), s. 11–38; P. Olszanowski, *Realizacja powołania do świętości jako wyraz moralnej doskonałości człowieka w Adhortacji apostolskiej „Gaudete et exsultate”*, „Teologia i Człowiek” 1 (2020), s. 43–63.

Jan Paweł II podkreśla, że zadaniem Kościoła w nowym tysiącleciu jest przede wszystkim prowadzenie wiernych do świętości. Zwraca również uwagę na to, iż świętość powinna jawić się jako najwyższa wartość i podstawowy cel wychowania chrześcijańskiego. Papież zauważa, że „drogi świętości są wielorakie i dostosowane do każdego powołania” (NMI 31). Świętość nie jest zarezerwowana dla nielicznych, lecz stanowi powszechne powołanie ochrzczonych. Jan Paweł II na początku nowego tysiąclecia zachęca, aby człowiek, tak jak dawniej, praktykując zwyczajne, chrześcijańskie życie, dążył do owej „wysokiej miary”, jaką ona stanowi (por. NMI 31). W kwestii tego dążenia papież wskazuje na możliwość korzystania z tradycyjnej pomocy indywidualnej i grupowej oraz z nowszych form zmierzania do doskonałości, proponowanych przez uznane przez Kościół stowarzyszenia i ruchy religijne (por. NMI 31)¹⁰.

2. WARTOŚĆ MODLITWY I KONTEMPLACJI

Spośród istotnych wartości w wychowaniu chrześcijańskim Jan Paweł II wymienia znaczenie modlitwy i kontemplacji w ludzkim życiu. Podejmując zagadnienie modlitwy, zwraca uwagę na to, że podstawą do osiągnięcia świętości ma być „chrześcijaństwo wyróżniające się przede wszystkim sztuką modlitwy” (NMI 32). We współczesnych czasach człowiek stawia przed samym sobą pytania: czym jest modlitwa? oraz: dlaczego powinien się modlić? *Katechizm Kościoła Katolickiego* ukazuje modlitwę jako dar, przymierze i komunię. W pierwszym znaczeniu „modlitwa jest wzniesieniem duszy do Boga lub prośbą skierowaną do Niego o stosowne dobro”¹¹. Stając do modlitwy, człowiek ma uzmysłwić sobie wielkie znaczenie pokory przy jej odmawianiu. Dzięki pokorze, modląc się, odczuwa pewien niedosyt, ponieważ, jak zaznacza św. Paweł w Liście do Rzymian, „nie umiemy się modlić tak, jak trzeba” (Rz 8,26). To właśnie „pokora jest dyspozycją do darmowego przyjęcia daru modlitwy” (por. KKK 2559). Katolicyzm nadaje modlitwie nowy wymiar: nie jest ona jedynie zwróceniem się ku niebu, ale jawi się jako doświadczenie obecności Boga w działaniu człowieka. W ten sposób każdy autentyczny czyn ludzki może stać się formą modlitwy¹².

Modlitwa postrzegana jako przymierze uzmysławia człowiekowi, że „jest działaniem Boga i człowieka; wypływa z Ducha Świętego i z nas, jest skierowana całkowicie ku Ojcu, w zjednoczeniu z ludzką wolą Syna Bożego, który stał się człowiekiem” (KKK 2564). Miejsce spotkania to serce człowieka, ponieważ jego życie ukształtowane na obraz Boży cechuje się wtedy relacyjnością. Taka

¹⁰ Por. Ł. Simiński, *Katecheza odpowiedzią na niebezpieczeństwa zagrażające grupom religijnym*, „Studia Pelplińskie” 53 (2019), s. 433–446.

¹¹ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002 [dalej: KKK], nr 2559.

¹² Por. J. Przybyłowski, E. Robek, *Teologia modlitwy*, t. 1: *Kto się modli ten się zbawia*, Ząbki 2004, s. 127–136.

sytuacja ma miejsce w relacji modlitewnej, w ludzkim sercu i jest nieuchwytna dla rozumu. Wówczas język okazuje się jedynym, mimo iż niezbyt sprawnym, narzędziem umożliwiającym opisanie tego, co dokonuje się w tej relacji¹³.

Ostatni aspekt definicji modlitwy to komunია. Według Katechizmu „modlitwa jest o tyle chrześcijańska, o ile jest komunią z Chrystusem i rozszerza się w Kościele, który jest Jego Ciałem. Ma ona wymiary miłości Chrystusa” (KKK 2565). Odnosząc się do modlitwy, papież uwypukla konieczność uczenia się przez człowieka trynitarnej logiki chrześcijańskiej modlitwy podczas liturgii i w osobistym doświadczeniu. Jest to powrót do źródła, z którego płyną: życie, miłość i nadzieja Kościoła. Taki sposób modlenia się sprawia, że chrześcijaństwo pozostaje żywe, dynamiczne i odporne na lęk o przyszłość (por. NMI 32)¹⁴.

Jan Paweł II na progu nowego tysiąclecia wskazuje także na potrzebę kontemplacji oblicza Jezusa Chrystusa rozpoznawanego przez nas nie tylko jako postać historyczna, ale i tajemnica wiary, a którego obecność rozmaicie przeżywamy w Kościele i w świecie (por. NMI 15)¹⁵. Kontemplacja wyrasta z nadprzyrodzonej wiary, jest miłującym trwaniem człowieka przed Bogiem w celu poznania Jego i prawd objawionych. W Nowym Testamencie ma charakter egzystencjalny, ponieważ dzięki Jezusowi Chrystusowi człowiek został włączony w życie Boga. Uznanie w Zbawicielu Boga oznacza przyjęcie prawdy, że jest On zarówno wysłannikiem Ojca, jak i Jego Synem równym Mu w bóstwie. Dlatego kontemplacja wyraża się w pełni w działaniu dokonującym się we wspólnocie Trójcy Świętej¹⁶. W odniesieniu do zjawiska, jakim jest osłabienie wiary u współczesnego człowieka, Jan Paweł II podkreśla, że zachowanie żywej więzi ze słowem Bożym, otwartość na działanie Ducha Świętego i wsłuchiwanie się w świadectwo apostołów, którzy bezpośrednio spotkali Chrystusa, pomagają człowiekowi na nowo wyznać, że Jezus Chrystus „jest sensem historii i światłem na naszej drodze” (NMI 15). Kościół powinien trwać w kontemplacji oblicza Odkupiciela umęczonego, w którym ukryta jest pełnia życia Bożego i źródło zbawienia świata. Jan Paweł II przestrzega przed ograniczaniem się kontemplacji tylko do Chrystusowego krzyża, ponieważ Zbawiciel jest zmartwychwstałym Panem, a św. Paweł przypomina, że bez tej prawdy „próżne byłoby nasze przepowiadanie i próżna nasza wiara” (1 Kor 15,14)¹⁷.

¹³ Por. R.T. Ciesielski, *Modlitwa jako nazwanie. Możliwość pojmowania Boga we współczesnych praktykach modlitewnych religii katolickiej*, „Przegląd Religioznawczy” 1 (2011), s. 31.

¹⁴ Por. J. Kochel, *Antropologiczny aspekt modlitwy chrześcijańskiej*, „Liturgia Sacra” 1 (2020), s. 65–86.

¹⁵ Por. I. Rutkowska, *Kontemplacja – charakterystyka pojęcia w pismach polskich mistyków*, „Polonia Sacra” 2 (2023), s. 45–68; S. Urbański, *Kontemplacja włana*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 14 (1986), s. 157–201.

¹⁶ Por. J. Misiurek, *Kontemplacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. A. Szostek, t. 9, Lublin 2002, kol. 749.

¹⁷ Por. J.K. Miczyński, *Personalistyczne rozumienie kontemplacji*, „Polonia Sacra” 27 (2023) 2, s. 69–98.

3. WARTOŚĆ SŁOWA BOŻEGO

Zajmując się tematyką związaną z wychowaniem do wartości, Jan Paweł II zwraca uwagę na pewien ład, jaki należy zachować: najpierw słuchanie, a potem głoszenie słowa Bożego (por. NMI 39–40). Omawiając tę kwestię, warto w celu jej pogłębienia przywołać naukę Soboru Watykańskiego II. W Konstytucji dogmatycznej o Objawieniu Bożym *Dei verbum* (rozdział 6) ukazane jest zarówno miejsce, jak i rola Pisma Świętego w życiu i misji Kościoła. *Vaticanum II* naucza: „Tak wielka zaś w słowie Bożym zawiera się moc i potęga, że staje się ono dla Kościoła podstawą i siłą żywotną, a dla dzieci Kościoła umocnieniem wiary, pokarmem duszy, czystym i trwałym źródłem życia duchowego”¹⁸. Uzupełnieniem tego nauczania jest fakt obecności Jezusa Chrystusa w głoszonym słowie, o czym następująco przypomina Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*: „Jest obecny w swoim słowie, bo gdy w Kościele czyta się Pismo Święte, On sam przemawia”¹⁹.

W wychowaniu do słuchania słowa Bożego akcentuje się potrzebę zachowania zasad relacyjności, systematyczności i jedności z rytmem roku liturgicznego, a także jego interpretacji w świetle nauczania Kościoła i wcielania w codzienność. Dlatego pierwsza zasada słuchania słowa Bożego nie polega jedynie na przyjmowaniu czegoś do wiadomości, lecz wymaga wejścia w relację z Bogiem przemawiającym do ludzi jak do przyjaciół i pozostającym z nimi w celu zaproszenia i przyjęcia ich do wspólnoty ze Soba (por. DV 2). Natomiast zasada systematyczności wskazuje na osiąganie przez lekturę Pisma Świętego pełni oddziaływania dopiero wtedy, gdy jest ona podejmowana regularnie i konsekwentnie. Zatem słowo Boże powinno być postrzegane jako nieustanny pokarm duchowy, kształtujący codzienność chrześcijanina. Istotna jest również zasada harmonizacji tego słowa, wyznaczana przede wszystkim przez kalendarz liturgiczny. Ważne jest słuchanie słowa Bożego w harmonii z rytmem życia Kościoła, zwłaszcza przez refleksję nad tekstami liturgicznymi przypadającymi w daną niedzielę. Pomocą w pogłębianiu rozumienia tych treści mogą okazać się także rozmowy w gronie rodzinnym oraz publikacje i komentarze zamieszczane w prasie katolickiej, ułatwiające właściwą interpretację biblijnego przekazu. W interpretowaniu fragmentów Pisma Świętego zwraca się uwagę na czytanie z pomocą samego Ducha Świętego, pod którego natchnieniem zostało ono napisane (por. DV 12). Przed fałszywą interpretacją słowa Bożego chroni przede wszystkim autorytet Kościoła, dający ważną przestrożę: „To przede wszystkim miejcie na uwadze, że żadne proroctwo Pisma nie jest dla prywatnego wyjaśnienia. Nie z woli bowiem

¹⁸ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (1965) [dalej: DV], nr 21.

¹⁹ Sobór Watykański II, Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (1963) [dalej: KL], nr 7; por. D. Kwiatkowski, *Eklezjalny wymiar głoszenia Słowa Bożego w świetle adhortacji apostoelskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, „Teologia i Człowiek” 1 (2016), s. 11–12.

ludzkiej zostało kiedyś przyniesione proroctwo, ale kierowani Duchem Świętym mówili święci ludzie” (2 P 1,20-21). W trosce o właściwe rozumienie słowa Bożego rodziny powinny otrzymywać wsparcie od duszpasterzy, którzy przez swoje nauczanie i świadectwo pomagają w pogłębianiu wiary i życiu Ewangelią na co dzień. Ostatnią zasadą w wychowaniu do słuchania słowa Bożego jest wprowadzanie go w czyn. Słuchanie ma prowadzić do pogłębienia wiary wyrażającej się w konkretnych gestach miłości i w codziennej egzystencji chrześcijańskiej. Apostoł Jakub napominał chrześcijan: „Wprowadzajcie zaś słowo w czyn, a nie bądźcie tylko słuchaczami oszukującymi samych siebie” (Jk 1,22), natomiast drugi apostoł, Jan, nakazywał kochać bliźnich nie „słowem i językiem, ale czynem i prawdą” (1 J 3,18). Wychowanie do słuchania słowa Bożego skutkuje przede wszystkim zdolnością nawiązywania osobistego dialogu z Bogiem oraz rozwojem dojrzałej religijności wyrażającej się w codziennym życiu chrześcijańskim²⁰.

Papież Jan Paweł II zwraca ponadto uwagę na konieczność karmienia się słowem, „aby być sługami Słowa w dziele ewangelizacji” (NMI 40). Przypomina również, że jednym z kluczowych zadań Kościoła na początku nowego tysiąclecia jest odnowienie ducha apostołskiego, ponieważ spotkanie z Jezusem Chrystusem domaga się świadectwa: ten, kto naprawdę Go poznał, nie może zatrzymać owej łaski dla siebie, lecz jest wezwany do głoszenia Zbawiciela innym ludziom przez słowo i życie (por. NMI 40). Jan Paweł II wskazuje także na trudności przeżywane przez kraje o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej. Stwierdza, iż w wielu z nich „przestało istnieć społeczeństwo chrześcijańskie”, stanowiące niegdyś – pomimo swoich ograniczeń – odniesienie do wartości płynących z Ewangelii (por. NMI 40). Papież przypomina, że obecny czas domaga się od chrześcijan odnowienia gorliwości apostołskiej, zakorzenionej w doświadczeniu Pięćdziesiątnicy. Wzywa także do „wzbudzenia w sobie płomiennego ducha św. Pawła, który wołał: «Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii!»” (1 Kor 9,16; NMI 40)²¹.

Poza tym Jan Paweł II wskazuje na nowe wyzwanie: inkulturację będącą nieodzownym elementem misji Kościoła, pozwalającym właściwie określić relację Ewangelii z kulturą (por. NMI 40)²². W religijnej perspektywie oznacza ona proces przystosowania sposobu głoszenia i praktykowania wiary do specyfiki danej kultury, tak aby orędzie Jezusa Chrystusa mogło być autentycznie zrozumiałe

²⁰ Por. H. Sławiński, *Wychowanie w rodzinie do słuchania słowa Bożego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1 (2009), s. 46–48.

²¹ Por. S. Moysa, *Słowo Boże i człowiek*, „Verbum Vitae” 13 (2008), s. 217–246; T. Borutka, *Rola Słowa Bożego w życiu indywidualnym i społecznym*, „Polonia Sacra” 35 (2011) 15, s. 7–23; A. Cygański, *Dialog Pana ze swoim ludem. Przepowiadanie słowa Bożego i duszpasterstwo*, „Polonia Sacra” 2 (2022), s. 191–202.

²² Według *Relacji końcowej* Nadzwyczajnego Synodu Biskupów z 1985 r. inkulturacja to „wewnętrzne przekształcenie autentycznych wartości kulturowych przez ich integrację w chrześcijaństwie i zakorzenienie chrześcijaństwa w innych kulturach” – por. Nadzwyczajny Synod Biskupów, *Relacja końcowa II*, D. 4, 1985; M. Fiałkowski, *Stosunek Kościoła do świata*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 249–251.

i przyjęte jako własne. Brak owego dostosowania skutkuje często ograniczoną skutecznością ewangelizacji, gdyż przesłanie pozostaje niezrozumiałe dla danej wspólnoty lub jest jej obce²³. Papież podkreśla, że orędzie Ewangelii, także w swoim najbardziej wymagającym wymiarze, skierowane jest do wszystkich członków Kościoła. Uwypukla również rolę świadków wiary, którzy, pomimo prześladowań i trudności, pozostali wierni Jezusowi Chrystusowi, świadcząc swoim życiem o prawdzie Ewangelii (por. NMI 41)²⁴.

4. WARTOŚĆ SAKRAMENTÓW

Zajmując się zagadnieniem wychowania do wartości, należy zauważyć, że Jan Paweł II wskazuje na sakramenty, zwłaszcza na Eucharystię, pokutę i małżeństwo. O tym, jak ważnym sakramentem w życiu Kościoła i dla papieża jest Eucharystia, może świadczyć fakt, że podczas rozpoczynającego się Roku Jubileuszowego kluczową rolę odegrał Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny (por. NMI 11)²⁵. W ten sposób została ukazana rola sakramentów, o której następująco wspomina *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „Eucharystia jest «źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego». Inne zaś sakramenty, tak jak wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołstwa, wiążą się ze świętą Eucharystią i do niej zmierzają. W Najświętszej bowiem Eucharystii zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha” (KKK 1324)²⁶.

Papież przypomina, że to właśnie w XX w. wspólnota chrześcijańska nauczyła się dojrzałej przeżywać i sprawować sakramenty, zwłaszcza Eucharystię (por. NMI 35). Odnosił się również do treści Listu apostolskiego *Dies Domini* z 1998 r., w którym napisał: „udział w Eucharystii powinien naprawdę być dla każdego ochrzczonego sercem niedzielą” (por. NMI 35)²⁷. Papieski apel z początku nowego tysiąclecia, dotyczący znaczenia Eucharystii i życia religijnego, zachowuje pełną aktualność też w naszych czasach. Obecnie dla osób ochrzczonych coraz częściej usprawiedliwieniem opuszczania niedzielnej Eucharystii staje się krytyczny stosunek do Kościoła i duchowieństwa oraz indywidualistyczny sposób myślenia skutkujący osłabieniem wiary i zanikiem praktyk religijnych²⁸.

²³ Por. D. Lipiec, *Inspiracje Adhortacji apostolskiej „Querida Amazonia” dla duszpasterstwa w Polsce*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2020), s. 59–62.

²⁴ Por. M. Chmielewski, *Świadkowie wiary*, Lublin 2013, s. 5.

²⁵ Od 18 do 25.06.2000 r. w Rzymie odbywał się 47. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny. Był to pierwszy Kongres zorganizowany w ramach obchodów Wielkiego Jubileuszu. Jego cel stanowiło odnowienie i umocnienie wiary w rzeczywistą obecność Jezusa Chrystusa w Eucharystii. Por. 47. Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny (18–25.06.2000), https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZW/47m_kongres_eucharystyczny_2000.html [dostęp: 12.10.2025].

²⁶ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia* (2003), nr 11.

²⁷ Tenże, List apostolski *Dies Domini* (2000) [dalej: DD], nr 7.

²⁸ W 2024 r. zauważa się, że niemal 9 na 10 dorosłych mieszkańców Polski odczuwa przynależność do Kościoła rzymskokatolickiego (88,8% ankietowanych). Drugą najczęściej wskazywaną

Wskazując na cechy tożsamości współczesnego chrześcijanina, Jan Paweł II uwypukla znaczenie obowiązkowego uczestnictwa w niedzielnej liturgii eucharystycznej. To właśnie cotygodniowe zgromadzenie wiernych „wokół stołu Słowa i Chleba życia” pozwala przeciwdziałać rozproszeniu wspólnoty (por. NMI 36)²⁹.

W *Novo millennio ineunte* papież odniósł się też do przeciwdziałania kryzysowi świadomości grzechu, występującemu we współczesnej kulturze. Dramatem dzisiejszych czasów jest utrata poczucia grzechu. Zjawisko to pozostaje w ścisłym związku ze świadomością moralną człowieka, zakorzenioną w relacji z Bogiem, ponieważ prawo moralne sięga korzeniami prawa Bożego. Poglębiający się kryzys moralny, którego współcześni ludzie są świadkami, stanowi bezpośrednią konsekwencję kryzysu wiary oraz postępującej sekularyzacji społeczeństw³⁰. Dlatego papież zachęca, by „pomagać innym odkrywać Chrystusa jako *mysterium pietatis* – jako Tego, w którym Bóg ukazuje nam swoje miłosierne serce i w pełni jedna nas ze sobą” (NMI 37). Współczesny człowiek, ufający postępowi technicznemu i materialnemu dobrobytowi, ulega złudzeniu samowystarczalności, dlatego usuwa Boga z przestrzeni swego życia. Negowanie prawdy obiektywnej i moralności bazującej na prawie naturalnym jest niebezpieczne, ponieważ prowadzi do relatywizmu, w którym człowiek określa, co jest dobre, a co złe³¹. Jan Paweł II przypomina, że skuteczną odpowiedzią na współczesny kryzys sumienia i osłabienie poczucia grzechu jest powrót do sakramentu pokuty, gdyż to on stanowi „zwyczajny sposób otrzymania przebaczenia i odpuszczenia grzechów ciężkich, popełnionych po chrzcie” (NMI 37) oraz jednocześnie jest drogą odnowy duchowej i moralnej człowieka³².

W swojej refleksji nad wychowaniem do wartości Jan Paweł II skupił się również na duszpasterstwie rodzin, odnosząc się do kryzysu instytucji małżeństwa i rodziny. W literaturze naukowej uznaje się, że każdy kryzys, mimo trudnych doświadczeń, może stać się przestrzenią dla odnowy i odkrycia na nowo wartości rodziny mającej za fundament zasady chrześcijańskie³³. Dostrzegając zagrożenie

odpowiedzią jest brak przynależności do jakiegokolwiek wyznania (7,3% ankietowanych). Do 2009 r. odsetek praktykujących co niedzielę oscylował wokół 50%, aby w kolejnej dekadzie spaść do około 45%. Następnie udział osób co tydzień praktykujących zmniejszał się gwałtowniej: na początku pandemii w 2020 r. wynosił 39%, w latach 2021–2023 wahał się pomiędzy 36% a 37%, a obecnie spadł do 34% – por. *Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, oprac. M. Bożewicz, CBOS 50/2024, s. 2, 5.

²⁹ Por. B. Migut, *Cel Eucharystii w ujęciu teologii liturgicznej*, „Teologia i Człowiek” 4 (2022), s. 91–105.

³⁰ Por. M. Bodziak, *Odpowiedź św. Tomasza z Akwinu na współczesną utratę świadomości grzechu*, „Studia Sandomierskie” 27 (2020), s. 251.

³¹ Tamże, s. 263.

³² Por. E. Mateja, *Sakrament pokuty i pojednania w mistagogii liturgicznej*, „Teologia i Człowiek” 4 (2019), s. 35–50.

³³ Por. R. Sadlak, *Kryzys małżeństwa i rodziny wyzwaniem dla duszpasterstwa dorosłych*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2 (2019), s. 19–20; P. Rosół, *Małżeństwo wobec konfliktów w perspektywie dorobku naukowego* Elżbiety Sujak, Opole 2022, s. 94–102 [mps].

sakramentalnego małżeństwa, papież reaguje stanowczo, nauczając, że „w tej sprawie Kościół nie może ulegać naciskom pewnego typu kultury, nawet jeśli jest ona rozpowszechniona i czasem agresywna” (NMI 47). Papież stwierdza też, że więź między mężczyzną i kobietą powinna być wzajemna, całkowita i nierozzerwalna, i dopiero wtedy „jest zgodna z pierwotnym zamysłem Bożym, który z czasem został przyćmiony przez zatwardziałość serc, ale któremu Chrystus przywrócił pierwotny blask, objawiając, czego Bóg pragnął od początku” (por. Mt 19,8; NMI 47). Stając w obronie małżeństwa i rodziny, papież zachęca rodzinę do korzystania z najpełniejszej formacji ewangelicznej, co pozwoli przeżywać małżeństwo zgodnie z zamysłem Bożym oraz potrzebami małżonków i dzieci (por. NMI 47). Wizję tę potwierdza również dokument Konferencji Episkopatu Polski *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, w którym podkreśla się, że ów zamysł w odniesieniu do małżeństwa i rodziny jest ich wewnętrznym sensem, a jego zanegowanie prowadzi do rozkładu rodziny i klęski człowieka³⁴.

5. WARTOŚĆ MIŁOŚCI I SŁUŻBY

Jan Paweł II zwraca także uwagę na chrześcijański wymiar miłości, uwzględniający nadprzyrodzone powołanie człowieka i eschatologiczny cel jego życia³⁵. Jej źródłem i wzorem jest Trójjedyny Bóg, a wobec ludzi „litościwa miłość Ojca, która w Chrystusie została nam jeszcze raz objawiona i darowana” (NMI 1). Papież zachęca człowieka i cały Kościół do nietracenia z oczu Jezusa Chrystusa zmartwychwstałego, który prowadzi drogami życia do pełni zbawienia (por. NMI 28)³⁶.

Ojciec Święty przywołuje wypowiedź św. Teresy z Lisieux, dzielącej się następującą refleksją: „Miłość jest naprawdę sercem Kościoła. Zrozumiałam, że Kościół ma Serce i że to Serce płonie Miłością. Zrozumiałam, że tylko Miłość zdolna jest poruszać członki Kościoła. (...) Zrozumiałam, że w Miłości zawierają się wszystkie powołania, że Miłość jest wszystkim” (NMI 42). Słowa te są szczególnie ważne w kontekście współczesnych wyzwań stojących zarówno przed Kościołem, jak też przed małżonkami i rodzicami odpowiedzialnymi za wychowanie dzieci i młodzieży do miłości³⁷.

³⁴ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009, s. 29.

³⁵ Por. M. Żardecka, *Miłość*, w: *Leksykon filozofii klasycznej*, red. J. Herbut, Lublin 1997, s. 369.

³⁶ Miłość jest najważniejszym przykazaniem i źródłem budowania relacji międzyludzkich. W kulturze europejskiej, mówiąc o miłości, mamy na myśli jej dwa znaczenia. Pierwsze związane jest z kulturą grecką, gdzie miłość (gr. *eros*) jest pożądaniem dobra. Dlatego współcześnie jest ona traktowana jako pragnienie wartości. Drugie znaczenie związane jest z chrześcijańską koncepcją miłości (gr. *agape*), a rozumiane jako życzliwy akt oddania się, dar z siebie – por. P. Mazur, *Wychowanie do miłości*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce” 3–4 (2010), s. 9.

³⁷ Por. J. Hadrys, *Asceza w doświadczeniu duchowym Teresy z Lisieux oraz Teresy z Los Andes*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 24 (2010), s. 175–190.

Ponadto papież odnosi się również do wartości służby, którą należy rozumieć jako konkretne działanie i postawę gotowości do jej podejmowania. Jednakże wydaje się, że we współczesnym świecie zarówno służba, jak i postawa służebna są w dużej mierze zapomniane, a niekiedy wręcz społecznie marginalizowane, co prowadzi do zaniku idei służby również w refleksji nad wychowaniem. Sceptyczny do niej stosunek pogłębia się zwłaszcza w kulturze, w której głównym motywem ludzkiej aktywności stało się dążenie do sukcesu, prestiżu i samorealizacji. Natomiast właściwie rozumiana służba wymaga gotowości do rezygnacji z egoistycznych ambicji, a nawet z osobistego sukcesu na rzecz dobra wspólnego i dobra bliźniego³⁸.

W odniesieniu do służby Jan Paweł II podkreśla, że „szczególną uwagę należy poświęcić pewnym radykalnym nakazom Ewangelii, które często spotykają się z niezrozumieniem – do tego stopnia, że wypowiedzi Kościoła na ich temat stają się niepopularne – ale które mimo to muszą być uwzględniane w kościelnej praktyce miłosierdzia” (NMI 51).

Zdaniem papieża, służba bazuje na chrześcijańskim personalizmie, w którym człowiek stanowi wartość nadrzędną wobec rzeczy, a jej fundamentem są godność osoby i miłość. Dlatego Jan Paweł II zwraca uwagę na „powinność czynnej troski o poszanowanie życia każdej ludzkiej istoty od poczęcia aż do naturalnego kresu” (NMI 51). Papież podkreśla też, że osiągnięcia nauki i techniki powinny służyć człowiekowi, jednakże ich rozwój ma pozostawać w harmonii z wartościami duchowymi, etycznymi i moralnymi. Zwraca uwagę na to, iż prawdziwy postęp naukowy nie może przeciwstawiać się godności osoby ludzkiej, ponieważ powinien służyć jej dobru, a nie stawiać się celem samym w sobie. Ponadto pisze: „służba człowiekowi każe nam wołać w porę i nie w porę, iż ten, kto wykorzystuje nowe zdobycze nauki – zwłaszcza w dziedzinie biotechnologii – nie może nigdy lekceważyć podstawowych wymogów etyki, powołując się przy tym na pewną dyskusyjną koncepcję solidarności, która prowadzi do różnego wartościowania ludzkiego życia i do podeptania godności właściwej każdej istocie ludzkiej” (NMI 51).

Warto w tej wypowiedzi papieża zwrócić uwagę na sformułowanie: „pewna dyskusyjna koncepcja solidarności”. Zakorzeniona w aksjologii chrześcijańskiej solidarność wywodzi się z przykazania miłości bliźniego. Jej pierwotne znaczenie odnosiło się do jednej z cnót moralnych, stanowiącej integralny element sprawiedliwości³⁹. Dlatego głoszenie potrzeby solidarnego urzeczywistniania dobra

³⁸ Por. K. Olbrycht, *Wartość służby w wychowaniu chrześcijańskim – w świetle refleksji Jana Pawła II i Benedykta XVI*, „Paedagogia Christiana” 2 (2017), s. 90–93.

³⁹ „Solidarność jest niewątpliwie cnotą chrześcijańską. Już w dotychczasowym rozważaniu można było dostrzec liczne punkty styczne pomiędzy nią a miłością, znakiem rozpoznawczym uczniów Chrystusa (por. J 13,35). W świetle wiary solidarność zmierza do przekroczenia samej siebie, do nabrania wymiarów specyficznie chrześcijańskich całkowitej bezinteresowności, przebaczenia i pojednania. Wówczas bliźni jest nie tylko istotą ludzką z jej prawami i podstawową równością wobec wszystkich, ale staje się żywym obrazem Boga Ojca, odkupionym krwią Jezusa Chrystusa i poddanym stałemu działaniu Ducha Świętego. Winien być przeto kochany, nawet jeśli

wspólnego zawsze przyjmuje za punkt odniesienia godność osoby ludzkiej będącą konsekwencją sposobu istnienia człowieka oraz mającą charakter ontyczny, uniwersalny, trwały, niezbywalny i zobowiązujący. Jej istnienie jest niezależne od jakichkolwiek ocen. Godność domaga się szacunku wobec każdej osoby, natomiast prawa człowieka są wskazówkami umożliwiającymi zrozumienie, na czym ten szacunek polega⁴⁰.

6. WARTOŚĆ KOMUNII

Jan Paweł II ukazuje swą troskę o dążenie do „pełnej i widzialnej jedności wszystkich chrześcijan” (NMI 48). Dlatego zachęca do zmierzania do komunii będącej jedną z najważniejszych idei chrześcijaństwa. Ów termin (łac. *communio*) obrazuje zarówno trynitarną istotę Boga, jak i odnosi się do budowania relacji Boga z człowiekiem, a także międzyludzkich. Pierwszym i zarazem fundamentalnym znaczeniem pojęcia komunii jest wspólnota rozumiana jako intensywna forma relacji, wyrażająca się w głębokim byciu ze sobą, życiowym zjednoczeniu, a nawet we wzajemnym przenikaniu się osób. Więż ta zostaje zapoczątkowana przez wiarę i chrzest święty, co umożliwia budowanie relacji zarówno z Bogiem, jak i z innymi wiernymi, stanowiąc tym samym fundament chrześcijańskiej egzystencji⁴¹.

Kreśląc kierunki odnowy Kościoła na progu nowego tysiąclecia, papież uwytkukla znaczenie komunii będącej „ucieleśnieniem i objawieniem samej istoty tajemnicy Kościoła” (NMI 42). Komunia, zakorzeniona w miłości i ożywiana przez Ducha Świętego, manifestuje się w jedności serc i umysłów chrześcijan zgodnie z następującymi słowami: „abyśmy wszyscy stali się jednym duchem i jednym sercem” (Dz 4,32). Jan Paweł II stwierdza również, że duchowość komunii, stanowiąca zasadę wychowawczą, powinna kształtować życie Kościoła w taki sposób, by stawał się on autentycznym domem i szkołą komunii (por. NMI 43). Kultuwanie duchowości komunii powinno obejmować wszystkie wymiary życia Kościoła, zarówno relacje między hierarchią i ludem Bożym, jak i poszczególnymi wspólnotami⁴². Realizacja tego wezwania okaże się możliwa tylko wtedy, gdy

jest wrogiem, tą samą miłością, jaką miłuje go Bóg; trzeba być gotowym do poniesienia dla niego ofiary nawet najwyższej: oddać życie za braci” (por. 1 J 3,16) – Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei sociali* (1987), nr 40; por. S. Kowalczyk, *Solidarność jako zasada życia społecznego w nauczaniu Jana Pawła II*, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/annales/article/view/16666/16322> [dostęp: 12.10.2025].

⁴⁰ Por. F. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001, s. 17–24; A. Zygmunt, *Godność osoby ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II*, „Facta Simonidis” 3 (2009), s. 36–38.

⁴¹ Por. M. Jagodziński, *Teologia komunijna. Człowiek Ducha Świętego*, w: *Kościół i człowiek*, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2021, s. 90–93.

⁴² Por. B. Migut, *Duchowość eucharystyczna jako duchowość komunii*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 3 (2012), s. 81–90.

pasterze i wierni przyjmą postawę wzajemnego słuchania i dialogu, dążąc do jedności w rozwiązywaniu kwestii spornych (por. NMI 45).

W nauczaniu Jana Pawła II idea komunii obejmuje także chrześcijańskie wspólnoty, które mają otwierać się na działanie Ducha Świętego i Jego dary. Papież przypomina, że „Kościół trzeciego tysiąclecia powinien pobudzać wszystkich ochrzczonych i bierzmowanych do świadomości obowiązku czynnego uczestnictwa w życiu Kościoła” (NMI 46). Dlatego ruchy i stowarzyszenia religijne mają wносить nową żywotność w życie wspólnoty eklezjalnej, zachowując przy tym duchową jedność i posłuszeństwo pasterzom (por. NMI 46)⁴³.

Z ubolewaniem odnosi się papież do trudnego dziedzictwa przeszłości nadal stanowiącego przeszkodę w budowaniu dialogu ekumenicznego. Zwraca uwagę na to, iż podziały pomiędzy Chrystusowymi uczniami, zakorzenione w historii, są skutkiem ludzkiej słabości i braku zdolności do przyjęcia daru – jedności – pochodzącego od Boga. Papież interpretuje modlitwę Jezusa Chrystusa z Wieczernika: „jak Ty, Ojczy, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno” (J 17,21) jako objawienie woli Bożej oraz prośbę o jedność uczniów. Przypomina przy tym, że osiągnięcie pełnej i widzialnej komunii wszystkich chrześcijan nie jest owocem ludzkich zabiegów, ale łaski Bożej i ufne go powierzenia się prowadzeniu przez Boga (por. NMI 48)⁴⁴.

Jan Paweł II wskazuje również na potrzebę budowania komunii wewnątrzkościelnej, z której wypływa miłosierdzie zobowiązujące wierzących do podejmowania dzieł czynnej miłości wobec każdego człowieka. To właśnie ona nadaje „kształt życiu chrześcijańskiemu, stylowi działalności kościelnej i treści programów duszpasterskich” (NMI 49). Jeśli działania osoby mają rodzić się z kontemplacji oblicza Jezusa Chrystusa, konieczne staje się otwarcie na bliźniego, zwłaszcza ubogiego, i okazywanie mu miłosierdzia (por. NMI 49)⁴⁵.

7. WARTOŚĆ ŚWIADECTWA I MISJI

Papież Jan Paweł II przedmiotem swego nauczania czyni także świadectwo, podkreślając, że współczesny człowiek pragnie spotkać autentycznych świadków wiary⁴⁶. Kościół przypomina, że obowiązek świadczenia o Jezusie Chrystusie słowem i czynem spoczywa na wszystkich wiernych, w tym i na świeckich. Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* naucza:

⁴³ Por. L. Świto, M. Tomkiewicz, *Zrzeszenia „katolickie” w Kościele katolickim i w prawie polskim*, „Studia Warmińskie” 55 (2018), s. 218.

⁴⁴ Por. J. Kapłańska, *Eklezjologia komunii jako klucz do zrozumienia relacji między kościołem powszechnym a lokalnym*, „Teologia w Polsce” 1 (2019), s. 129–153.

⁴⁵ Por. R. Hajduk, *Udział ubogich w ewangelizacji na przykładzie działalności kościelnych wspólnot podstawowych*, „Studia Nauk Teologicznych” 8 (2013), s. 63–75.

⁴⁶ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio* (1990), nr 90.

„Chrystus, Prorok wielki, który zarówno świadectwem życia, jak i mocą słowa ogłosił Królestwo Ojca, pełni swe prorocze zadanie (...) także przez świeckich, których po to ustanowił świadkami oraz wyposażył w zmysł wiary i łaskę słowa (por. Dz 2,17-18; Ap 19,10), aby moc Ewangelii jaśniała w życiu codziennym, rodzinnym i społecznym” (KK 35).

Warto odnieść się też do Katechizmu Kościoła Katolickiego, w którym stwierdza się, że „wierność ochrzczonych jest podstawowym warunkiem głoszenia Ewangelii i misji Kościoła w świecie. Orędzie zbawienia powinno być potwierdzane świadectwem życia chrześcijan w celu ukazania ludziom mocy jego prawdy i oddziaływania” (KKK 2044). Fragment ten jednoznacznie wskazuje, że skuteczność ewangelizacji zależy nie tylko od słowa, ale przede wszystkim od autentycznego życia zgodnego z Ewangelią. Wierność Jezusowi Chrystusowi, potwierdzona świadectwem życia, staje się w ten sposób narzędziem głoszenia i znakiem wiarygodności Kościoła w świecie współczesnym⁴⁷.

Papież zwraca również uwagę na fakt, że w Roku Jubileuszowym „do grobów Apostołów przybyli niezliczeni synowie Kościoła, pragnący dać świadectwo wiary, wyznać grzechy i uzyskać zbawcze miłosierdzie” (NMI 8). Inspiracją dla nich, zarówno do kontemplacji oblicza Chrystusa, jak i do dawania świadectwa wiary, powinno być Pismo Święte, „które od pierwszej do ostatniej strony przeniknięte jest Jego tajemnicą” (NMI 17). Człowiek współczesny, sięgając po Biblię, otwiera się na działanie Ducha Świętego, z którego natchnienia powstały teksty biblijne, a także uczestniczy w doświadczeniu apostołów, którzy „bezpośrednio zetknęli się z Chrystusem, Słowem życia, widzieli Go na własne oczy, słyszeli własnymi uszami i dotykali rękoma” (1 J 1,1; por. NMI 17).

Jan Paweł II zwraca ponadto uwagę na obowiązek prowadzenia misji wśród narodów. Zadanie to polega na głoszeniu *missio ad gentes*, czyli prawdy, że „w Chrystusie, który jest drogą, prawdą i życiem (J 14,6), ludzie znajdują zbawienie” (NMI 56). Współcześnie dostrzega się szczególną aktualność i potrzebę zaangażowania wszystkich chrześcijan w dzieło misyjne. Dla człowieka jest ono sposobnością do dawania świadectwa wiary, ukazywania chrześcijańskiej dojrzałości i formacji duchowej. Misja ewangelizacyjna wyraża jednocześnie moralną odpowiedzialność wobec tych, którzy nie poznali jeszcze Jezusa Chrystusa, jak i tych, którzy utracili swoją tożsamość pod wpływem zsekularyzowanej kultury współczesnego świata⁴⁸. Duch misyjny chrześcijanina pozostaje zawsze sprawdzianem autentyczności jego wiary. Należy pamiętać, że ewangelizacja nie ogranicza się jedynie do posługi słowa, lecz jest przede wszystkim głoszeniem Jezusa Chrystusa własnym życiem. Kościół, realizując to posłannictwo, nieustannie

⁴⁷ Por. A. Skreczko, *Świadectwo życia chrześcijańskiego w nauczaniu Jana Pawła II skierowanym do młodzieży*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1 (2007), s. 85–86.

⁴⁸ Por. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini* (2010), nr 96.

z głębia tajemnicę łaski, z przekonaniem, iż z pomocą Ducha Świętego zostanie doprowadzony „do całej prawdy” (NMI 56)⁴⁹.

8. WARTOŚĆ NADZIEI

Wątek nadziei podejmuje *Lumen gentium*, nauczając, że „Chrystus, jedyny Pośrednik, ustanowił swój Kościół święty – wspólnotę wiary, nadziei i miłości – tu, na ziemi, jako widzialny organizm, nieustannie go też przy życiu utrzymuje, prawdę i łaskę rozlewając przez niego na wszystkich” (KK 8). Jan Paweł II, nawiązawszy do wartości nadziei, odnosi się do obchodów Roku Jubileuszowego, przypominając, iż „Syn Boży, który z miłości do człowieka przyszedł na świat dwa tysiące lat temu, także dzisiaj prowadzi swoje dzieło” (NMI 58). Ten sam Jezus Chrystus, którego chrześcijanin miłuje i kontempluje, wzywa go, by wyruszył w drogę: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28,19). Człowiek wprowadzany w trzecie tysiąclecie powinien naśladować entuzjazm pierwszych chrześcijan, podejmując tę misję z nową gorliwością i nadzieją, „która zawieść nie może” (Rz 5,5; por. NMI 58). Dlatego nadzieja ma wyróżniać chrześcijanina spośród innych ludzi w tym, co dotyczy jego postawy wobec życia i wyzwań, jakie ono ze sobą niesie⁵⁰.

ZAKOŃCZENIE

Jan Paweł II ukazuje wychowanie do wartości jako jedno z kluczowych zadań Kościoła na nowe tysiąclecie. W całym pontyfikacie Ojca Świętego można dostrzec konsekwentną refleksję nad przeszłością, której towarzyszy wyciąganie wniosków istotnych dla przyszłości. Przypominał o tym wielokrotnie podczas swoich pielgrzymek, napominając: „Naród, który nie zna swojej przeszłości, umiera i nie buduje przyszłości”. To odpowiedzialne podejście do historii i misji Kościoła wybrzmiewa również w treści listu. Dlatego wartości ewangeliczne, takie jak: świętość, modlitwa i kontemplacja, słowo Boże, sakramenty, miłość i służba, komunია, świadectwo oraz misja i nadzieja stanowią fundament integralnej formacji człowieka i drogę do budowania bardziej ludzkiego świata. Przesłanie Jana Pawła II zachowuje aktualność i może stanowić cenne źródło inspiracji dla współczesnej pedagogiki chrześcijańskiej. Wskazane byłoby również podjęcie badań porównawczych nad treścią Listu i innych dokumentów papieskich, co

⁴⁹ Por. M. Kluz, *Moralna odpowiedzialność chrześcijan za misyjne dzieło Kościoła*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2 (2015), s. 49–66.

⁵⁰ Por. J. Królikowski, *Nadzieja w Jezusie Chrystusie*, „Analecta Cracoviensia” 46 (2014), s. 45.

umożliwiłoby analizę praktycznych sposobów wdrażania wychowania do wartości w rodzinach, szkołach i wspólnotach parafialnych.

BIBLIOGRAFIA

47. *Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny* (18–25.06.2000), https://opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZW/47m_kongres_eucharystyczny_2000.html [dostęp: 12.10.2025].
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini* (2010).
- Bodziak M., *Odpowiedź św. Tomasza z Akwinu na współczesną utratę świadomości grzechu*, „*Studia Sandomierskie*” 27 (2020), s. 251–272.
- Borutka T., *Rola Słowa Bożego w życiu indywidualnym i społecznym*, „*Polonia Sacra*” 33 (2011) 15, s. 7–23.
- Bronk A., *Wartości chrześcijańskie*, „*Roczniki Filozoficzne*” 2 (1993), s. 59–72.
- Chmielewski M., *Świadkowie wiary*, Lublin 2013.
- Ciesielski R.T., *Modlitwa jako nazwanie. Możliwość pojmowania Boga we współczesnych praktykach modlitewnych religii katolickiej*, „*Przegląd Religioznawczy*” 1 (2011), s. 29–39.
- Cygański A., *Dialog Pana ze swoim ludem. Przepowiadanie słowa Bożego i duszpasterstwo*, „*Polonia Sacra*” 2 (2022), s. 191–202.
- Fiałkowski M., *Stosunek Kościoła do świata*, w: *Teologia pastoralna*, red. R. Kamiński, t. 1, Lublin 2000, s. 249–255.
- Hadrys J., *Asceza w doświadczeniu duchowym Teresy z Lisieux oraz Teresy z Los Andes*, „*Poznańskie Studia Teologiczne*” 24 (2010), s. 175–190.
- Hajduk R., *Udział ubogich w ewangelizacji na przykładzie działalności kościelnych wspólnot podstawowych*, „*Studia Nauk Teologicznych*” 8 (2013), s. 63–75.
- Jagodziński M., *Teologia komunijna. Człowiek Ducha Świętego*, w: *Kościół i człowiek*, red. A.A. Napiórkowski, Kraków 2021, s. 90–105.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharystia* (2003).
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris missio* (1990).
- Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini* (2000).
- Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (2001).
- Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis* (1987).
- Kapłańska J., *Eklezjologia komunii jako klucz do zrozumienia relacji między kościołem powszechnym a lokalnym*, „*Teologia w Polsce*” 1 (2019), s. 129–153.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.
- Kluz M., *Moralna odpowiedzialność chrześcijan za misyjne dzieło Kościoła*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2 (2015), s. 49–66.
- Kochel J., *Antropologiczny aspekt modlitwy chrześcijańskiej*, „*Liturgia Sacra*” 1 (2020), s. 65–86.

- Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (1964).
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum* (1965).
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965).
- Sobór Watykański II, Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (1963).
- Kowalczyk S., *Solidarność jako zasada życia społecznego w nauczaniu Jana Pawła II*, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/annales/article/view/16666/16322> [dostęp: 12.10.2025].
- Krajewski R., *Wartość*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk [i in.], t. 20, Lublin 2014, kol. 261.
- Królikowski J., *Nadzieja w Jezusie Chrystusie*, „*Analecta Cracoviensia*” 46 (2014), s. 45–61.
- Kwiatkowski D., *Eklezjalny wymiar głoszenia Słowa Bożego w świetle adhortacji apostolskiej Benedykta XVI „Verbum Domini”*, „*Teologia i Człowiek*” 1 (2016), s. 11–28.
- Lipiec D., *Inspiracje Adhortacji apostolskiej „Querida Amazonia” dla duszpasterstwa w Polsce*, „*Roczniki Teologiczne*” 6 (2020), s. 55–67.
- Mateja E., *Sakrament pokuty i pojednania w mistagogii liturgicznej*, „*Teologia i Człowiek*” 4 (2019), s. 35–50.
- Mazur P., *Wychowanie do miłości*, „*Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*” 3–4 (2010), s. 9–13.
- Mazurek F., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.
- Miczyński J.K., *Personalistyczne rozumienie kontemplacji*, „*Polonia Sacra*” 2 (2023), s. 69–98.
- Migut B., *Cel Eucharystii w ujęciu teologii liturgicznej*, „*Teologia i Człowiek*” 4 (2022), s. 91–105.
- Migut B., *Duchowość eucharystyczna jako duchowość komunii*, „*Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne*” 3 (2012), s. 81–90.
- Misiurek J., *Kontemplacja*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. A. Szostek [i in.], t. 9, Lublin 2002, kol. 749–750.
- Moysa S., *Słowo Boże i człowiek*, „*Verbum Vitae*” 13 (2008), s. 217–246.
- Nadzwyczajny Synod Biskupów, *Relacja końcowa II*, D. 4, 1985.
- Olbrycht K., *Wartość służby w wychowaniu chrześcijańskim – w świetle refleksji Jana Pawła II i Benedykta XVI*, „*Paedagogia Christiana*” 2 (2017), s. 89–107.
- Olearczyk T.E., *Znaczenie wartości w procesie wychowania*, „*Państwo i Społeczeństwo*” 4 (2005), s. 169–180.
- Olszanowski P., *Realizacja powołania do świętości jako wyraz moralnej doskonałości człowieka w Adhortacji apostolskiej „Gaudete et exsultate”*, „*Teologia i Człowiek*” 1 (2020), s. 43–63.

- Przybyłowski J., Robek E., *Teologia modlitwy*, t. 1: *Kto się modli ten się zbawia*, Ząbki 2004.
- Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, oprac. M. Bożewicz, CBOS 50/2024.
- Rosół P., *Małżeństwo wobec konfliktów w perspektywie dorobku naukowego Elżbiety Sujak*, Opole 2022 [mps].
- Rusecki M., *Świętość jako motyw wiarygodności objawienia i chrześcijaństwa*, „Studia Nauk Teologicznych” 6–7 (2011–2012), s. 11–38.
- Rutkowska I., *Kontemplacja – charakterystyka pojęcia w pismach polskich mistyków*, „Polonia Sacra” 2 (2023), s. 45–68.
- Sadlak R., *Kryzys małżeństwa i rodziny wyzwaniem dla duszpasterstwa dorosłych*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 2 (2019), s. 19–43.
- Simiński Ł., *Katecheza odpowiedzią na niebezpieczeństwa zagrażające grupom religijnym*, „Studia Pelplińskie” 53 (2019), s. 433–446.
- Skreczko A., *Świadectwo życia chrześcijańskiego w nauczaniu Jana Pawła II skierowanym do młodzieży*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1 (2007), s. 85–103.
- Sławiński H., *Wychowanie w rodzinie do słuchania słowa Bożego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1 (2009), s. 39–51.
- Słomka W., *Świętość a zaangażowanie świeckie według Konstytucji „Lumen gentium”*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3 (1972), s. 15–27.
- Świto L., Tomkiewicz M., *Zrzeszenia „katolickie” w Kościele katolickim i w prawie polskim*, „Studia Warmińskie” 55 (2018), s. 217–234.
- Urbański S., *Kontemplacja wlana*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 14 (1986), s. 157–201.
- Zygmunt A., *Godność osoby ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II*, „Facta Simonidis” 1 (2009), s. 35–49.
- Żardecka M., *Miłość*, w: *Leksykon filozofii klasycznej*, red. J. Herbut, Lublin 1997, s. 368–371.